

GUILLEM DE BERGUEDÀ.

NOVES APORTACIONS

Josep M. Bertran

El 27 de juliol de 1176, *Pere Daldorel preborde* i *Guillem de Bergeda* (sic) *despenser* fan un empenyorament de set terres, dues vinyes i una casa a Mir, prevere de Santa Coloma d'Andorra. Testimoni d'aquesta actuació n'és el document que duu el número 91 del Cartulari de Tavèrnoles (CT), publicat al *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura* (BSCC), volum XXXVIII, 1962, per Josefina Soler García i que incloc al final del treball.

En llegir el text ens sorprèn el nom de Guillem de Berguedà *despenser* per la seva coincidència amb el del trobador català homònim que visqué a la mateixa època en unes contrades no gaire llunyanes del petit principat pirinenc. Fins el lector més seriós sent la temptació d'establir lligams entre tots dos personatges. Però el mot *despenser* ens fa pensar en un membre de la comunitat monàstica encarregat del celler, i per tant en un monjo, la qual cosa ens allunya de la possibilitat que el trobador i el *despenser* fossin el mateix individu. El personatge esmentat al document seria, a primer cop d'ull, algú aliè al poeta, malgrat el nom. Tal coincidència no deixa, però, de sorprendre'ns.

Sabem que cap a mitjan segle XIII existí un personatge més llegendari que no pas real i que duia el nom de Guillem de Berguedà (1) i que fou protagonista d'una sèrie d'amors novelescos i altres relats, sens dubte inspirats en el personatge real del trobador que havia viscut un segle abans. Sens dubte la fama de Guillem de Berguedà havia difós, mig segle després de la seva mort, una llegenda sobre la seva vida, i no només per Catalunya. A la Itàlia de finals del XIII i començaments del XIV el seu nom figura entre els dels més grans trobadors provençals, i la seva fama d'enfurismat i home arrauxat i violent queda ben retratada al *Novellino* i als

Documenti d'amore (2). Totes aquestes històries recollides amb posteritat a la mort d'en Guillem són més aviat esqueixos i facècies narratives gairebé sorprenents i curioses, relats ingenus encara que sovint s'hi veu la intenció novel·lesca i una fantasia poc dissimulada.

El document del 1176 no és cap relat amb pretensions literàries ni de llegenda. Ens trobem davant un afer econòmic, un empenyorament, amb dades concretes, noms i llocs molt precisos, per la qual cosa cal suposar que el text fa referència a un personatge real i que es deia tal com apareix al document.

La finalitat del present treball serà intentar esbrinar qui era aquest *despenser* del monestir de Sant Serni o, si més no, posar damunt la taula un petit ventall de possibilitats que ens impedeixin treure'n conclusions massa precipitades.

No ens ha de sobtar que en treballs anteriors tractant escriptors catalans en llengua provençal no trobem cap referència al document 91 del CT. Per una banda la manca de classificació i d'informatització del material dels nostres arxius i la dispersió d'aquest mateix per una altra fan possible tals omissions. Cal esperar que qualsevol dia aparegui més informació sobre Guillem de Berguedà que ens forneixi noves dades per al coneixement de la seva vida i la seva obra.

El personatge

Molts dels reculls de les obres dels trobadors solen anar encapçalats per una breu nota biogràfica on trobem dades sobre el personatge i que, certes o no, ens contenen tant fets anecdòtics com els llinatges als quals pertanyen o les seves ocupacions preferides. La biografia provençal de Guillem de Berguedà és un text escrit al

segle XIII per algú que coneixia força bé el trobador i que pretenia ser fidel a la realitat històrica, malgrat que caigui en l'error de fer-lo vescomte del Berguedà, títol del qual no gaudí mai. Però sí és cert que era *gentils bars de Cataloigna*, és a dir, un membre de la classe noble feudal de Catalunya i, per tant, amb una certa relevància social i política.

El llinatge dels Berguedà es troba molt ben documentat al llarg de tot el segle XII, període en què visqué el nostre personatge.

El 1131 ens apareix el «*Guillelmus vice comes de Bergitano*» retent homenatge a n'Hug de Mataplana. Es tracta de Guillem, pare del trobador. Cal suposar que en aquesta data el vescomte encara no era casat, ja que el document no esmenta ni dona ni fills.

En una donació que fan Guillem vescomte i la seva muller Berenguera el 23 d'octubre del 1138 surt per primera vegada el nom de llur fill Guillem.

El 24 de març del 1142 tornen a aparèixer Guillem de Berguedà vescomte i Berenguera acompanyats de dos germans del vescomte, Guillem Ramon i Pere.

En dues donacions corresponents al 1144 i 1145 els vescomtes de Berguedà signen acompanyats de Guillem «*filio nostro*».

El 1156 «*Guillelmi pueri de Bergitano*» signa, entre altra gent, una donació.

El 1167 són ja dos els fills que signen al costat dels vescomtes, Guillem i Raimon. I el 1173 la família tenia dos membres més, documentats en una donació que fan dels ports de Tagast i Campllong al monestir de Poblet. Es tracta dels germans del trobador Berenguer i Ferran.

El 1176 un tal Guillem de Berguedà *despenser* i Pere Daldorel *preborde* empenyoren set terres, dues vinyes i una casa a Santa Coloma d'Andorra.

Després de l'assassinat de Ramon Folc de Cardona, Guillem de Berguedà va haver de fugir

ARXIU

Un document sense data, del qual parlarem més endavant i que cal situar-lo entre el 1173 i el 1182(3), tracta de Guillem de Berguedà macip que, volent arribar en pelegrinatge a Sant Jaume de Compostel·la, demana als seus pares part dels béns que li corresponen.

El 1181 Raimon de Berguedà féu testament. Dos dels beneficiaris són Pere i Guillem. Aquest darrer és el vescomte, és a dir, Guillem pare.

El 1182 els vescomtes i llurs fills Guillem, Raimon, Berenguer i Bernat donen dos masos al Temple.

El 1183, en el testament de Ramon de Madrona, signa «*Guillelm de Bergeda seniore meo*». Es tracta del pare. També el 1183 Guillem de Berguedà, el trobador, fa una donació al monestir de Poblet. I el mateix any de 1183 Guillem de Berguedà fill signa una donació que Guillem pare fa al seu fill Raimon, germà del trobador.

En una donació feta per l'abat de Poblet a Joan de Cascai el 1184 hi és esmentat «*Guillelmus de Berguedan*», es tracta del trobador. El mateix any 1184 signa com a testimoni en un privilegi d'Alfons II fet a Arle de Provença.

El 1185, a Lleida, el rei Alfons fa una concessió a Raimon de Montcada. A continuació de la signatura reial apareix «*Signum Guillelmi de Bergitano*». L'any sobre, Guillem de Berguedà signa com a testimoni d'una donació de Guillem de Villa a favor del Temple.

El 25 d'abril del 1187 Guillem de Berguedà signa el seu testament.

El 1188 Raimon de Berguedà anomena el seu germà Guillem en una donació al monestir de Poblet.

El 1196 Guillem de Berguedà apareix com a mort en la confirmació que fa Berenguer de Berguedà al monestir de Poblet de totes les donacions que feren en altre temps el seu pare i els seus ger-

mans Guillem i Raimon, «*antecessores mei*».

Tots aquests afloraments públics de Guillem de Berguedà, i per llur naturalesa, ens palesen fins a quin punt eren importants els Berguedà i no tan sols al vescomtat on s'estenien les seves possessions. En Riquer creu, arran del document signat a Lleida a l'abril del 1185 (4), que Guillem tenia alguna participació en les mines de sal de Súrria. I al testament del trobador llegim: «*cum omni meo honore quem habeo uel habere debeo in termino de Cerdania et cum ipso fevo quem teneo per Vgonem de Mataplana*». A més d'aquestes possessions fora del Berguedà, el trobador tenia drets a Caldes de Montbui i a Sentmenat: «*et cum ipso meo directo quod habere debeo in termino Kalidis et Sancti Minatis*».

De la lectura del seu testament podem fer-nos una idea aproximada de quin era el seu poder econòmic i polític al Berguedà. Guillem tenia cinc castells. El de Puig-reig, el de Madrona o Castell Berguedà a Queralt, el de Casserres, el d'Espinalbet i el de Montmajor, l'església del qual està sota l'advocació de sant Llop i sant Serni. Quant als masos hi trobem el Vilaró de Casserres, Trullars, dos masos d'Herbeiera, tres a Espinalbet, el mas de Terçà, Tresserra, mas del Puig, mas Oliver de Berga i mas Fevo, aquests dos últims no identificats per en Riquer (5). Una altra de les seves possessions era Fonollet, on es troba una interessant església romànica dedicada encara avui a sant Serni.

Naturalment totes aquestes propietats incloïen camps, prats, boscos, camins, ports i llocs de pas. Hem vist com el 1173 els Berguedà donen a Poblet els ports de Tagast i Campllong.

Tota aquesta hisenda fa de Guillem un trobador que no necessita lloar ningú per a obtenir-ne uns guanys. Els seus sirventesos no cerquen un favor material immediat ni ha de trobar el seu mitjà de vida. Aquí potser cal aclarir un petit detall que no deixa de tenir la seva importància. Generalment el trobador compon, però no necessàriament recita. Hi havia, però, trobadors que no podien permetre's el luxe de la poesia com a activitat lúdica sinó que havien d'ésser ells mateixos qui les recitaven i cantaven a les corts dels nobles per tal d'obtenir-ne algun diner. Aquest no és el cas del nostre trobador, ja que el seu haver li era suficient per a viure i fins per a tenir joglars al seu servei. Els noms d'alguns joglars d'en Guillem els coneixem pel fet que apareixen al llarg de l'obra de l'autor. Entre ells tenim un tal Arnando, esmentat en més d'una ocasió, en Raimon de Pau, en Montaner. Olivier surt a *Sirventès ab razò bona*. Sabata i Artús o Artuset en són uns altres. La manifesta suficiència el duu fins a no enaltir cap dama per a demanar-li favors, dels quals diu o deixa entendre que ja n'ha gaudit. Com a molt les plany per la dissort de tenir un marit avar, babau o banyut, destinatari de les insolents escomeses que els llança. Val a dir que de la lectura de gairebé tota la seva

producció literària es desprèn que l'arrogància és un atribut constituent de la personalitat del berguedà.

Com Guillem de Peitieu, Guillem de Berguedà és conscient del lloc que ocupa en la jerarquia social i se'n serveix bo i permetent-se de satiritzar peripècies, censurar conductes i ridiculitzar personatges de la noblesa i del clergat de Catalunya, sense estalviar el to groller que el caracteritza i, arribant, molt sovint, a caure en l'obsenitat.

De la lectura de l'obra de Guillem de Berguedà allò que més es copsa en un primer moment són els virulents atacs que llança als seus enemics, l'odi que desprenen i, sobretot, la cruesa del llenguatge. Tots els seus sirventesos es complauen en l'escarni descarat, la còlera desmesurada, el blasme i el vituperi portats fins a l'acarnissament més denigratori i injuriós. És en les composicions contra el bisbe d'Urgell, Arnau de Preixens, on la reprovació dels mals costums, la befa i un arravatament fora de si duen més lluny el grau d'obsenitat.

Contrari a aquest rabeig moralment reprehensible contra els personatges de la seva obra, trobem un tracte molt acurat en la llengua. El provençal de Guillem de Berguedà és quasi perfecte, tret de poques excepcions com ara algunes formes verbals amb desinència catalana o errors en la flexió nominal que podrien prou ben ser obra de copistes catalans, i que, per tant, els cançoners ens haurien fet arribar formes corrompudes que no correspondrien a les originals. La mètrica i la rima gaudeixen del mateix remirament que l'autor té per la gramàtica.

No oblidem que, a més de la lletra, la música era una part molt important i era composta pel mateix autor que feia el text.

Guillem de Berguedà, amb el català per llengua materna, escriu en un correcte provençal i compon i anota les melodies d'allò que escriu. Una activitat creadora com la seva exigia una formació molt bona que no s'aconsegueix sense uns anys d'estudi i una curosa dedicació. Però ni la ignomínia desproporcionada ens dirà fins on arribava el seu odi, ni el domini de la llengua quina era la seva formació humanística. És a partir d'una anàlisi del *planh* que podem albirar de lluny la part humanística d'aquest personatge.

Perquè si és cert que el *planh* és un cant de dol per la mort d'un prohóm, no ho és menys que en aquest cas tenim una confessió sincera, un acte d'humilitat davant el públic en reconèixer que havia difamat el marquès i que no era exacte allò que havia manifestat d'ell. S'acusa d'haver dit mentida i dona per calumnioses les afirmacions fetes contra la persona del marquès mitjançant una clara retractació.

La declaració de la pròpia culpabilitat és un acte essencial de veritable conversió i, per tant, de penediment i sinceritat. Amb el *planh* Guillem de Berguedà no sols rehabilita l'honra tacada del marquès; també es confessa davant el poble, i en la tradició cristiana aquest acte equival a fer-ho davant Déu. I ho fa bo i complint els requisits que demana la litúrgia. Cal que la confessió sigui tan clara i sincera com ho van ser les faltes. A major gravetat li correspon major contrició. El *planh* és una acusació a si mateix profundament dolorosa i penedida. La confessió pública, per la humilitat i sinceritat que l'acompanya, és gairebé un acte de culte, mitjà de satisfacció i reparació al mateix temps. Aquest esquema respon a un codi moral de comportament que en Guillem coneixia molt bé, i si en vida del marquès sem-

blava haver-lo bandejat, ara, en les circumstàncies que acompanyen la mort del difunt i per la mort mateixa, el recupera.

Fins a quin punt podia influir la mort en el tremp del nostre trobador és difícil de saber. El que sí podem afirmar amb certesa és que una defunció a l'època que tractem produïa un cop socialment més punyent que no pas avui. La mort era quelcom d'espantós i omnipresent. En una existència miserable, exposats a cada instant a la guerra, la fam, la malaltia, els sermons sobre la vergonyosa i fútil condició humana i pecadora, la mort venia a ser el zenit de tots els infortunis.

La llarga *razó de Pois lo gens terninis floritz* de Bertran de Born ens conta que el rei Enric d'Anglaterra, havent esbotzat un pany de muralla del castell d'Altafort, i havent-lo pres, féu portar al seu pavelló en Bertran de Born detingut amb tota la seva gent. El pres fou rebut molt malament pel monarca, que li retreia haver-se vantat de no menester ni la meitat del seny, però que ara li caldria tot per a sortir-se'n bé, d'aquest tràngol. En Bertran se'n va salvar bo i dient que el dia en què morí el jove rei, fill d'Enric, perdé el seny, el saber i el coneixement. En sentir-ho el rei Enric s'esvaní, i tan bon punt es va reviscolar, tornà la llibertat a Bertran de Born, les possessions, el castell, l'amistat, el perdó i cinc-cents marcs d'argent pels danys soferts.

L'autor de la llarga *razó* coneixia bé en Bertran de Born i també els seus costums d'home abocat a la violència, a promoure guerres i que es delitava veient fortificacions ensorrades, morts escampats per tot arreu amb trossos de llança clavats. D'un personatge que aconsella escapçar cames i braços a les bregues, l'autor de la *razó* n'afirma, amb ple convenciment

CENTRE DE VACANCES I ESPORT - RESTAURANT

(CAL CANDI)
Tel. (93) 823 83 13 - 823 81 95
(08613) VILADA
BERGUEDÀ

d'ésser cregut, que un òbit li feu perdre el seny.

Després de repassar aquesta anècdota no és gens estrany el comportament de Guillem de Berguedà davant el traspàs del marquès. El pas d'un estat de violència i agressivitat a una reconciliació sincera a causa de la mort sobtada d'algú és un fet. Bertran de Born, el trobador provocador i bel·licós, perd el seny per la mort del jove rei. Enric d'Anglaterra, rancuniós i venjatiu, perdona en Bertran quan aquest li recorda una mort. Sembla no haver-hi cap motiu per a dubtar de la sinceritat de Guillem de Berguedà. Al capdavant aquest canvi d'actituds antagòniques podia respondre a un comportament prou usual a l'època.

Arribats a aquest punt tenim un Guillem de Berguedà amb una acurada formació humanística, prova determinant que ha rebut una educació distingida i que no sols coneix uns codis morals de comportament, sinó que també és capaç de fer versos en un correcte provençal, sense oblidar la música que els acompanya.

Home viatger, bel·ligerant, contradictori i pertanyent a la petita noblesa catalana, havia d'ésser prou conegut cap allà el 1175. Aquest mateix any ja ha fet el seu primer cicle de tres poesies contra Pere de Berga, les quals devien arribar a fer-se de seguida ben populars, i no sols al Berguedà. Bertran de Born escriu un sirventès *Senher En coms, a blasmar* a l'estiu del 1183 aprofitant l'esquema mètric, rimes i estrofisme de *Eu non cuidava cantar*, primera composició de Guillem contra Pere de Berga.

Amb tot això és difícil imaginar un altre Guillem de Berguedà, contemporani i homònim del trobador, servint en un monestir on la família dels vescomtes de Berguedà devia ser prou coneguda. Cal admetre, però, la possibilitat que existís aquest segon Guillem de Berguedà, el despenser del monestir, i que no tingués res a veure amb el poeta llevat del nom. Potser atenint-nos a la composició del nom de fonts o de pila més l'adjectiu designant la procedència geogràfica o avològica, se'ns pot aplanar un xic el camí per a esbrinar si ens trobem davant un sol individu o bé dos individus amb coincidència onomàstica.

Els dos personatges que fan la *impignoratio* apareixen al text i al *signum* amb el nom de fonts més un complement del nom, que en designa la procedència, més

el càrrec que acompanyen al monestir. Apel·latius, doncs, compostos de tres elements, forma no gaire freqüent a l'època: Pere Daldorel preborde, Guillem de Berguedà despenser. Al segle XII no hi ha encara cognoms cristal·litzats, però sí trobem allò que més tard, al segle XIII, es convertirà en cognom; és el pre-cognom. No sempre el pre-cognom designa el llinatge. Sovint indica el nom del principal castell que posseeixen els nobles. El germà d'en Guillem, en Raimon, signa també com Raimon de Fonollet, tot i que pertany a la nissaga dels Berguedà. El fill de Guerau de Jorba es diu Guillem d'Alcarràs, per exemple. Si l'afirmació d'en Riquer «*y como sea que los nombres personales de la clase feudal están constituidos por el de pila más el linaje a que pertenecen*» (6) fos absolutament exacta ens re-

soldria l'enigma i de seguida podríem assegurar amb tota certesa que el Guillem de la *impignoratio* és el trobador, ja que del llinatge dels Berguedà només hi ha el 1176 dos Guillems, el pare vescomte i el fill trobador.

Els noms personals de la classe no feudal estan formats, moltíssimes vegades, amb el nom de fonts més un renom que el segle XIII esdevindrà cognom. Aquest renom de la classe baixa sol tractar-se d'un ofici, un patronímic, un matronímic, la procedència geogràfica, motius per esguerres o característiques físiques, etc.

El clergat té també una forma pròpia de signatura que es compon del nom de fonts i el càrrec: escriba, presbíter, prevere, sacerdot, abat, bisbe. És poc freqüent un renom de procedència geogràfica. En tot cas alguns càrrecs com els d'abat o

Espinalbet era un dels llocs on Guillem de Berguedà tenia castell
OBIOLS

bisbe van acompanyats del nom del lloc on exerceixen: *Vgoni abbas Sancte Marie Populeti*, *Berengari Ylerdensis episcopi*, *Mir presbíter Sancte Columbe*.

Són molts els casos de monjos amb càrrecs, la signatura dels quals s'adiu amb l'ús de l'època. Del mateix Cartulari de Tavèrnoles en podem treure els següents exemples: *Arnallus subdiachonus*, *Berengarius monachus et presbíter*, *Poncius monachus et levita*, *Ioannes clericus*, *Guillelmus abbas Sancti Saturnini*, *Guitardus Sacer*, *Petrus Abbas*, *Petrus scriba* entre d'altres. Tan sols podem comptar amb l'excepció de Petrus de Palerols el 1198, únic cas en tot el cartulari de clergue amb renom de

Al santuari de Queralt, on es suposa que hi havia el Castell Berguedà, hi ha una placa en record a Guillem i al plany que escriví per Ponç de Mataplana.

ARXIU A.R.B.

procedència, llevat dels qui fan la *impignoratio*.

La temptació de suposar que *Guillem de Berguedà despenser* i *Pere Daldorel preborden* no formaven part de la comunitat és forta. Podrien no ser monjos, sinó laics al servei, potser temporalment, del cenobi. Les signatures d'ambdós personatges no s'acorden pas al que sembla ser una norma. Però també és difícil pensar en un Guillem de Berguedà aliè a la família del vescomte al monestir de Sant Serni de Tavèrnoles i coetani del trobador. Sembla que el despenser, essent un altre que el poeta i venint del Berguedà, hauria estat anomenat pel llogarret de procedència i no pas pel nom del vescomtat, ja sia perquè Guillem de Berguedà trobador era prou conegut o per la proximitat i relacions entre el monestir de Tavèrnoles i el Berguedà, comarca on la comunitat tenia possessions i priorats com el de Sant Salvador de la Vedella o Sant Pere de Casseres. Aquesta estreta relació i el coneixement de la comarca hauria pogut permetre d'afinar més en els llocs geogràfics de procedència.

El paborde

El paborde *praepositus* era el membre d'una comunitat monàstica que s'encarregava de

l'administració dels béns materials del cenobi. Només era superat en poder i autoritat per l'abat. La seva figura es confon en determinades èpoques i llocs amb la del prior per la paritat de funcions i per la proximitat dels noms, *praepositus* per al paborde i *prevost* per al prior.

Cal distingir entre aquests pabordes monàstics i d'altres càrrecs homònims, com ara els membres d'una confraria, o bé els pabordes que corrien per Catalunya i Aragó a l'Edat Mitjana exercint com una mena d'agents fiscals. El nostre cas és el d'un administrador dels béns monàstics.

Quant al mot *dispenser* el trobem antigament amb el significat de reboster. Deriva de *dispensar*, que en la seva accepció més culta volia dir administrar, estar al càrrec de la tresoreria, de la intendència. En llatí el reboster duu el nom de *cellerarii munus* d'on el català fa *cellerer*, amb el mateix significat, i *cellerera*, tresorera. Els *cellerarii* clàssics són tres: el *cellerarius* o *cellerarius maior*, el *medius* i el *minor*. Els dos darrers podien no existir si les necessitats de la comunitat no ho exigien. El *maior* o simplement el *cellerarius* o despenser tenia segons les ordenances i, sobretot per la tradició als monestirs, la màxima importància després de l'abat i del prior. Les tres condicions més altes del monestir són doncs la d'abat, la de prior i la de despenser.

El pelegrinatge

Podem donar per cert que Guillem de Berguedà no era a casa seva el 1176, data de l'empenyorament. El contingut d'un document tractant d'una donació feta pel trobador al monestir de Poblet podria portar una esclatxa de llum a la nostra incògnita. Malauradament aquest text no està datat, de manera que les conjectures que se'n puguin treure no deixaran d'ésser tan sols hipòtesis i suposicions. Es tracta del Cartulari de Poblet (CP) número 300 que ve inclòs al final d'aquest treball. Una probable aproximació a la data de la seva redacció ens la fa en Riquer (7) que el situa entre el 7 d'octubre del 1173 i el 9 d'octubre del 1182, espai de temps del què no hem trobat fins ara referències escrites de Guillem de Berguedà. Les raons adduïdes per a fixar-lo en aquest lapsus documental són força convincents, sobretot quan sabem que a partir del 3 de març del 1175, data de l'assassinat d'en Ramon Folch de Cardona, Guillem de Berguedà va ser desheretat i visqué mig amagat a casa de parents i amics durant «*longa sazón*», llarg temps. A partir del 9 d'octubre del 1183 el tornem a trobar actuant obertament per Catalunya. No és aventurada la hipòtesi que el trobador fes durant aquest any el pelegrinatge a Sant Jaume, tal com anuncia en el document. Enlloc més, però, trobem constància de si el viatge es va fer o no.

La dada més interessant que se'ns ofereix a examen en aquest text és la lectura i interpretació de la frase «*volo pergere in peregrinatione Sancti Jacobi*» per a la qual hom hi pot veure, almenys, dues possibilitats. La primera fora «*vull anar en pelegrinació a Sant Jaume*», com sembla haver estat interpretada fins ara. De fet l'ús de la preposició *in* en el text correspon a l'ús romànic que sovint és traslladat al migrat llatí documental. Exemples d'aquest calc sintàctic els trobem a grapats.

Atenint-nos a aquesta primera traducció som davant la possibilitat que Guillem de Berguedà hagués emprès un viatge del qual no tenim cap més nova. Però hi ha una segona interpretació d'aquesta frase.

El verb *pergo* segons en Gaffiot (8) dóna sempre la idea de continuar, dur a terme fins al final, seguir, perllongar. Bassols (9) en diu que «*expresa las etapas en el desarrollo de una actividad*». L. Quicherat (10) per a la idea de *continuar, ne pas interrompre une chose commencée, poursuivre* dóna nombrosos exemples de *pergo*. No apareix

aquest verb llatí en entrades com ara *com-mencer*, *entreprenre*. Per a Blaise (11) té els significats de *continuer à se regler sur, suivre, marcher selon*.

Prenent doncs el verb *pergo* en el sentit més freqüent de «continuar», ens ve a la idea la sospita que Guillem de Berguedà no té com a punt de partida del seu viatge ni Berga ni cap dels dominis de la seva família, dels quals n'estava desheretat arran de l'assassinat comès. Ben segur que s'havia apartat temporalment del Berguedà i de la vida pública, per temor a una venjança dels Cardona, quan va decidir emprendre el viatge. Una de les etapes del pelegrinatge fóra Berga o la residència habitual de la seva família. Aquesta petició de béns n'és un bon testimoni.

Naturalment tot això no vol pas dir que s'hagués refugiat al monestir de Sant Serni, on fins hi hauria exercit el càrrec de despenser. No. Més aviat ens explica l'absència documental del trobador a Catalunya durant un període de la seva vida. Pretendre identificar el *Guillem de Bergeda despenser* amb el trobador només amb aquesta hipòtesi seria obeir impulsos poc meditats. La *Vida* anònima del poeta no diu res d'una estada a un monestir i encara menys d'haver ocupat un càrrec que només un membre de la comunitat podia cobejar. A més el trobador no reunia, ni de bon tros, les condicions per a tal empresa.

«*Cellararius monasterii elegatur de congregatione sapiens, maturis moribus, sobrius, non multum edax, non elatus, non turbulentus, non iniuriosus, non tardus, non prodigus, sed timens Deum; qui omni congregati- oni sit sicut pater.*» (12)

I encara:

«*Humilitatem ante omnia habeat, et cui substantia non est quod tribuatur, sermo responsionis porrigatur bonus.*» (13)

El document de la *impignoratio* porta la data del 1176. Donant un marge d'uns vint-i-cinc anys per banda, al Cartulari de Tavèrnoles només apareixen entre el 1150 i el 1200 trenta-tres Guillems o *Guillelmi*, i tan sols un d'ells es diu *Guillem de Bergeda*:

Guillelmus Petri Sancti Stephani 1151
Guillelmus de Estamarit 1151
Guillelmus Suniarii de Chera 1154
Guillelmus de Coma 1155
Guillelmus monachus 1156-67-76
Guillelmus abbas Sancti Saturnini 1172-3-6-7
Guillelmus Montis Ferraii 1173

Guillem de Berguedà va fer donacions al monestir de Poblet
ARXIU

Guillelmus de Stamaritz 1175
Guillelmus Ferrer 1176-7
Guillelmus Prior de Belpuig 1176
Guillelmus Domeneg de Olorbde 1177
Guillelmus Martini de Garexer 1177
Guillelmus Cortid 1181
Guillelmus Pampanello 1181 -4
Guillelmus Quonil 1181
Guillelmus Franc 1182
Guillelmus presbiter et capellanus de Gualter 1184
Guillelmus prior sedis Urgelli 1184
Guillelmus Castla 1184-6-9
Guillelmus de Ponto 1184-6-9
Guillelmus de Sancti Iohanne 1184-9
Guillelmus de Talavera 1184
Guillelmus de Castel Arnal 1186
Guillelmus Sancti Saturnini 1186
Guillelmus monachus 1189
Guillelmus levita 1190
Guillelmus de Lorda 1190
Guillem 1154
Guillem Andreu 1154
Guillem Artus 1167
Guillem Ferruz 1168
Guillem de Bergeda 1176
Guillem Pere 1184

Tampoc no apareix ningú de la seva família, ni cap de les seves possessions és esmentada una sola volta. El Cartulari de Tavèrnoles ignora completament la nissaga dels Berguedà, llevat del *Guillem de Bergeda despenser*, la identitat del qual

és matèria primera per a tot tipus d'hipòtesis, la més versemblant de les quals és la que fa del monestir de Sant Serni un refugi per al trobador.

El fet que els delinqüents i els perseguits per la llei, fos pel motiu que fos, trobéssin asil a les esglésies i als llocs considerats sagrats venia regulat per la *treva de Déu*, instituïda un segle i mig abans. L'any 1027 tingué lloc a Toluges, al Rosselló, prop de Perpinyà, el Sínode de la Treva de Déu, les prescripcions del qual s'estengueren a bona part d'Europa en poc temps. Aquest sínode pretenia posar unes bases per tal de garantir la pau durant uns dies i hores concrets i també delimitar quins havien d'ésser considerats espais sagrats i, per tant, inviolables, així com les persones físiques, ja sigui pel seu estat de religiós o bé laics en espai sagrat o de camí d'anada o tornada d'algun d'aquests espais sagrats. El sínode, que no era pas la primera vegada que l'Església pretenia establir la *treva de Déu*, aconseguí més èxit que els intents anteriors, i hom acordà que a qualsevol església, monestir, cementiri o altre lloc sagrat hi fos prohibida la violència i actes d'agressió contra tota persona que s'hi trobés o que fos a menys de trenta passes del lloc sagrat. La tradició ha conservat aquests recintes inviolables fins a època ben recent.

La sagrera hauria constituït així un bon recer pel trobador, que després de l'assas-

sinat del Cardona s'hauria vist obligat a exiliar-se per tal d'evitar problemes amb la justícia o les repressàlies dels seus enemics.

Documents

CARTULARI DE TAVÈRNOLES,
Núm. 91, 27 de juliol de 1176

In Dei nomine. Ego Pere Daldorel preborde, Guillem de Bergeda despenser, nos in simul impignoramus ad Mir presbiter de Sancte Columbe .vii. terres, duas vineas et .i. casa per .ii. morabetinos obtimos. Et sunt ipsas terras duas in campaia, et duas vineas, et habet affrontaciones ipsa i^a terra de i^a parte in terra de Pere de Vilamur, de alia in terra Arnal Pere; et ipsa ii^a- terra affrontat de i^a parte in terra de Rossa; et ipsa una vinea de Ferran; et alia vinea affrontat de i^a parte in vinea de Maria Daos. de alia in vinea de Berenger; et ipsa tercia terra a Baulat affrontat de i^a parte in terra de Rosel, de alia parte in via publica; et alias duas terras al cos affrontat ipsa i^a terra de i^a parte in terra de Gerald, de alia parte in terra de Pere Adel; et alia terra affrontat in terra de Pere de Vilamur, de alia in via publica; et alia terra a Sedra affrontat in i^a parte in terra de pe(re) de Vilamur, de alia parte in aguera; et alia terra a Encorces et affrontat in i^a parte in terra de Marti, de alia in terra de Pere. Et est ipsa casa sod lo marabal de Sancte Columbe, affrontat de i^a parte ipsa casa et ipso morer de i^a parte in vinea de Mir presbiter, de alia in via publica. Quantum inter istas affrontaciones includunt sic impignoramus nos ad vos, sicut superius scriptum est. Et est hec omnia in apendicio de Sancte Columbe. Et est manifestum. vi^o kal. augusti anno ab incarnatione Domini regnante Ledovico Rege. Sig+num Rosel. Sig+num Berenger. Sig+num Ferran. Isti sunt testes, visores et auditores. Arnaldus diaconus subrogatus scripsit in subicione Mir presbiter die et anno quod sup+ra.

CARTULARI DE POBLET,
Núm. 300, sense data

Sit notum cunctis quam ego Guillelmus de Bergitano, mancip volo pergere in peregrinacione Sancti Iacobi et rogo patrem meum et matrem meam quod donent

mihi partem honoris illorum, tali pacto quod si mors mihi sudveniebat, quod ego dimittam pro anima mea et pro debitis meis. Et illi donant michi sacrarium sancti Marcialis et mansum de Irena de Prad et ipsum de Chafelax et alios IIII mansos de Vila et ipsum mansum de Chollo, et alios tres mansos de Vilela qui sunt in Espinalbed, et quator mansos de Insola qui sunt in Kastelar. Et ego dimitto eos pro anima mea Sancte Marie de Poblet, cum corpore meo ubicumque moriar et si ego moriar statim habeat pro tenedonem mansum de Prato quod est in esponsalicium matris mei et post obitum eius habeat domus de Pobled supradictos mansos qui sunt in termino de Pugreigs, et alios mansos qui sunt in termino de Madrona si ego Guilalmus de Bergitano moriebam statim habeant et teneant semper; et dimitto omnem honorem de Espinalbed et Kastelar, exceptis illis mansibus quod dimitto pro anima mea in manu seniorum de Poblet, quod ipsi inde solveant debita mea. Et ego G. de Berguitano rogo seniores de Pobled quod ipsi primum donent L et II morabetinos G. de Cascals, et si illi facere non volebant liberent ei G. de Kaschais Espinalbed, et teneant ille et amici sui tantum Espinalbed usque habeat recuperatos supradictos morabetinos, et istis morabetinis solutis revertat Espinalbed senioribus de Pobled usque debita mea sint soluta.

Sig+num Guilalmi de Berguitano. Sig+num Berenguera coniuux mea. Sig+num Guilalmi de Berguitano, mancip. Sig+num Raimundi. Signum G. Berengarii. Sig+num Bernardi.

Vocabulari

El fet que alguns mots surtin de forma reiterativa al llarg del text o bé tinguin altres significats en el llenguatge poètic fa necessàries les següents explicacions:

Cartulari.- Col·lecció de documents d'una entitat. També les edicions modernes que recullen i reproduïxen aquestes col·leccions.

Plany (planh).- Composició poètica fúnebre. Seguit de clams i lamentacions acompanyats de la relació de les virtuts del difunt, la mort del qual deixa un buit irreparable al món. Guillem de Berguedà en compon un a la mort del seu enemic el marquès de Mataplana. La sorprenent retractació de tots els insults que li havia dedicat en vida, l'original plantejament

del tema i un tractament molt personal dels tòpics d'aquest gènere fan d'aquest plany una obra única de la literatura trobadoresca.

Razó(n).- Motiu pel qual el trobador componia el seu vers. Era també el tema. De vegades apareixen sota el mot *razó* uns escrits en prosa provençal que encapçal·len l'obra d'algun trobador on es llegeixen les circumstàncies i finalitats de la composició.

Sant Pere de Casserres.- Priorat depenent del monestir de Sant Serni de Tavèrnoles, situat a mig camí entre Gironella i Casserres, prop de la casa de Els Porxos, el nom del qual ve de les restes, avui completament ensorrades, de les arcades del claustre.

Sirventès.- Composició poètica i musical. És un vehicle per a expressar la ira, la repressió, l'atac, la polèmica literària. Té l'obligació de servir-se de la melodia i de la mètrica d'una cançó existent. Se'n diu sirventès perquè se serveix d'una tonada coneguda, encara que també s'apunta la possibilitat que el nom li vingui de ser una poesia escrita pels *servents*. Gairebé tots els sirventesos de Guillem de Berguedà són atacs personals i sàtires contra els seus enemics.

Vida.- Relat curt i biogràfic de la vida d'un trobador. Sol encapçalar els reculls de composicions d'un mateix autor. Sovint és més anecdòtica i fantàstica que no pas fidel als fets reals

Notes

1. RIQUER, Martí de: *Guillem de Berguedà*, Abadia de Poblet 1971, vol I, 25-27.
2. RIQUER: *op. cit.*, vol. I, pp. 253 i ss.
3. RIQUER: *op. cit.*, vol. I, p 18.
4. RIQUER: *op. cit.*, vol. I, p. 43.
5. RIQUER: *op. cit.*, vol. I, p. 40.
6. RIQUER: *op. cit.*, vol. I, p. 96.
7. Vegeu la nota 3.
8. GAFFIOT: *Dictionnaire Latin - Français*.
9. BASSOLS: *Sintaxis Latina*, vol. I, p. 352.
10. QUICHERAT, L.: *Dictionnaire Français - Latin*
11. BLAISE: *Dictionnaire Latin - Français des auteurs chrétiens*.
12. *Regla de Sant Benet*, capítol XXXI.
13. *Regla de Sant Benet*, capítol XXXI.

Josep M. Bertran i Comelles
Professor d'institut